

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

PETRŐCZI ÉVA

Egy Rimay-toposz puritán szellemű folytatása

Nánási (Lovász) István nagybányai prédikátor „több Anglus Author” munkájából kompilált, nagyrészt Daniel Dyke művére támaszkodó értekező prózai munkáját, a *Szű titkát* (1670) barátai, pályatársai a korabeli szokásnak megfelelően számos kísérőverssel üdvözölték.¹ A verses laudációk sorából kiemelkedik egy bizonyítottan egyversű szerző, Horti István püspök, aki „e magyar ritmuskák” éneklésében mégis jóval messzebb jutott, mint felejthetőbb teljesítményű szerzőtársai. Elképzelhető, hogy mindez annak az érzelmi többletnek is köszönhető, amely abból adódhatott, hogy Horti a nagybányai gyülekezetben nyolc esztendeig volt Nánási (Lovász) István lelkésztársa, s egyben legközelebbi barátja, akivel már korábban is ismerték egymást. A nyolc versszakból álló, nyilvánvalóan alkalmi versezetnek az első öt strófáját idézzük; a mai olvasók, értékelők számára főként ezek kínálnak támpontokat.

Horti István

tiszteletes és tudós férfinak Nánási István uramnak

a' Nagy-Bányai Keresztyén Reformált Gyülekezetnek hűséges Lelki Pásztorának az Istennek e' Magyar Nemzetbéli Sionnyának építésére, a' szívnek csalárdtságáruul irott drága szép munkájának fel-tisztelésére, éneklém e' magyar Rhytmuskákat, már nyolcz esztendőök alatt ö kegyelmének hü szolgál társa; Régibb baráttya, s' igaz szolgál társa.

Eredendő bűnnek melly nagy ö ereje!
Sirattya Adámnak egész nemzetsége:
Mert mindenüt el-hata annak tüzes mérge,
Egy sziv sem marada kit meg nem sebhete.

E' miatt embernek minden tehetsége,
Bűnnek szolgálója ördögnek fegyvere,
Szive mindenestül csalárdáságnak fészke
Ha másszor nem szüli Christusnak kegyelme.

1 NÁNÁSI LOVÁSZ István, *Szű titka*, Kolozsvár, 1670. (RMK I, 1103.)

Nem érkezék erre Plato bölcsessége,
Hermes s' Galenusnak mély elmélkedése,
Veszett sziv rejtekit hogy fel-kereshesse:
S' egyszer s' mind orvoslást annak mint lelhetne.

De te mutogatod Istennek követe!
Melly nagy légyen immár szivnek vesztsége
Tellyes csalárdsággal minden ő rejteke,
Annyira hogy ember nem mehet végére.

A' mellett irásod Isten szelenczéje,
Melyben le-van téve Szent Léleknek Ire,
Hogy sokaknak ebből meg-gyogyullyon szive
S' Isten kedve szerént folyhasson élete.²

A református gyülekezeti éneklésben valamelyest gyakorlott olvasó egy 1569-től 1806-ig, s a mai revideált énekeskönyv-kiadásban is szereplő ének versformájára és – a második versszakban – jellegzetes érvelésére is ráismerhet; nevezetesen, Szkhárosi Horvát András méltán elhíresült *Semmit ne bánkódjál, Krisztus szent serege* című művére. Ez az énekvers Csomasz Tóth Kálmán szerint: „A reformátori kor egyik leghatalmasabb eredeti magyar éneke.”³ Idézzük fel itt Szkhárosi *Vigasztaló énekének* első strófáját, amely – mint említettem már – Horti verséből a második versszak gondolatmenet-béli párja, amelyhez a népszerű ének dallama is tökéletesen illik:

Semmit ne bánkódjál, Krisztus szent serege,
Mert nem árthat néked senki gyűlölsége,
Noha ez világnak rajtad dühössége,
De nem hágy szégyenbe Krisztus ő felsége.⁴

A harmadik versszaknak Plato, Galenus, Hermes Trismegistos emlegetése ad távlatot, jelezvén, hogy az üdvözlővers címzettje nem valamiféle jelentéktelen „perem-figura”, hanem a világkultúra dolgainak ismerője és méltó hazai képviselője.

Az idézett Szkhárosi-Horvát-reminiscenciák és az emelkedettséget biztosító jelentős személyiségek emlegetése után a költői minőség tekintetében kiugróan jónak, emlékezetesnek számít az ötödik strófa is, amelyben a megszokott kegyes balsam-hasonlat (lásd: Gileád!) sokkal összetettebbé válik azáltal, hogy Horti Nánási művét „Isten szelen-

2 RMKT XVII/10, szerk. VARGA Imre, Bp., Akadémiai Kiadó, 1981, 364–365.

3 CSOMASZ TÓTH Kálmán, *A református gyülekezeti éneklés*, Budapest, 1950, 377.

4 RPHA 1219.

czéje”-ként aposztrofálja, így jelezve azt, hogy szolgatársa értékes Dyke-átdolgozásával mintegy méltó foglalatot kínál és biztosít a Teremtő dolgainak. A „szelence” szó, mint köztudomású, Rimay Jánostól kezdve vált a magyar költészet vándormotívumává, többnyire (jelen példánk a kevés kivétel egyike) a szintén Rimaytól vett „Velence” rímmel. Kovács Sándor Iván egyik tanulmánya részletesen nyomon követi poézisünk e hol szárnyaló, hol ellaposodó rímtoposzát.⁵ Horti verséről azonban nem tesz említést – elképzelhető, hogy a toposz „megfelezése” miatt.

Nézzük meg közvetlenül egymás mellett Rimay és Horti István „szelencé”-jét:

Mert a te szerelmed
Engem úgy környülvett,
Mint pénzsmát ó szelence.⁶ (RIMAY János, *Én édes Ilonám*)

A' mellett irásod Isten szelenczéje,
Melyben le-van téve Szent Léleknek Ire... (HORTI István, *Üdvözlővers*)⁷

Az analógia itt elsősorban logikai természetű: Rimaynál Ilona szerelme a költő életének nemes foglalata, Hortinál az istenszerelemből fakadt Nánási-mű az a méltó „edény,” amely a Szentlélek gyógyító balzsamát híven megőrzi. Mint az Ács Pál szerkesztette Rimay-kötet egyik jegyzetéből is kitűnik, Rimay János úgynevezett „megkomponált versgyűjteményét” épp a magyar irodalom egyik fő-fő tipográfusa, Szenci Kertész Ábrahám adta ki, 1652 körül, Váradon.⁸

Igaz ugyan, hogy ebben az *Én édes Ilonám* nem szerepel, azonban Szenci Kertész Rimay János körüli nyomdászkiadóinak ténykedése közvetett bizonyíték lehet arra, hogy a puritán szerzők (akiknek ő egyik házi nyomdája volt) ismerték és értékelték Rimay verseit. Aprócska adalék ez ahhoz, hogy az egyházi és világi irodalom körei korántsem különültek el oly mértékben, annyira áthallások nélkül, ahogyan ezt a 17. század valóságos literatúrájának legtöbb elemzője hosszú ideig feltételezte.

5 KOVÁCS Sándor Iván, *Rimay Velencéje = Uó, Vágy és emlékezet*, Dunaszerdahely–Miskolc, Felsőmagyarország–Nap Kiadó, 1996, 145–171.

6 RIMAY János, *Írásai*, szerk. ÁCS Pál, Bp., Balassi Kiadó, 1992, 70.

7 RMKT XVII. 10, 364.

8 RIMAY János, *i. m.*, 295.